

- Minule som hovoril o význame alebo zmysle teórie poznania alebo inak epistemológie, hovoril som o tom, že novovekí filozofi počnúc hlavne od Descartesa hľadali istotu poznania a hľadali také tvrdenie alebo tvrdenia, o ktorých nie je možné pochybovať. Domnievali sa totiž, že poznanie môže mať len základ v takých výrokoch alebo v takých tvrdeniach, ktoré sú mimo akejkolvek pochybnosti. To, čo je isté, o tom nemôžeme pochybovať a len to môže byť základom poznania, všetko ostatné poznanie je potom odvodené od týchto základných právd, o ktorých nie je možné pochybovať. Minule som to len načrtol, teda hovoril som o tom, že je potrebné nájsť určitý archimedovský bod, ktorý bude východiskom poznania, bod, ktorý leží mimo akúkoľvek pochybnosť a od ktorého sa ďalšie poznanie môže odvíjať. Načrtol som už, môžeme povedať, TRADIČNÉ ODPOVEDE NA SKEPTICIZMUS, ktoré už teda filozofi rozvinuli na začiatku novovekej filozofie. Tieto tradičné odpovede na skepticizmus môžeme rozdeliť do niekoľkých skupín, ide o **odpoveď racionalizmu a empirizmu** a potom ešte **odpoveď prostého rozumu** (common sense).

Odpoveď racionalizmu na výzvu skepticizmu

- tiež som minule spomenul, že títo novovekí filozofi povedzme **Descartes**, pre nich pochybovanie nebolo cieľom samým o sebe, bolo len prostriedkom nájdenia pravdy, o ktorej nie je možné pochybovať, pochybovanie u Descartesa nebolo samoučelné. On v podstate pochyboval preto, aby v konečnom dôsledku našiel také tvrdenie, o ktorom nie je možné pochybovať. Čiže teraz sa bližšie chcem venovať tej jeho odpovedi na výzvu skepticizmu, lebo ako som tiež minule povedal skepticizmus je filozofická pozícia alebo filozofické stanovisko, podľa ktorého nemáme žiadne poznanie, máme len domnienky, pri ktorých nemáme istotu, že sú pravdivé. Skepticizmus som už minule takto vymedzil, ako filozofické stanovisko, podľa ktorého nemôžeme mať istotu o žiadnom tvrdení, teda žiadne tvrdenie nespĺňa nárok poznania, to len teraz opakujem, aby sme sa dostali do súvislosti tých problémov, ktoré teraz budem rozoberať hlbšie, teda tých dvoch odpovedí skepticizmu, teda tou prvou odpoveďou je racionalizmus. Racionalisti a empirici, opakujem ešte raz, hľadali tvrdenia, o ktorých nie je možné pochybovať, lebo len také sú isté, prijali teda tú výzvu skepticizmu. René Descartes použil teda metódu pochybovania, určitý vzruch systematického skepticizmu, odoprel súhlasiť s tým, o čom nemáme jasnú a zreteľnú ideu. To, čo nemá jasnú a zreteľnú ideu, o tom všetkom môžeme pochybovať a nemôže to byť základom poznania. Čiže, inými slovami, Descartes navrhol pochybovať o všetkom, dokiaľ sa to rozumovo nedokázalo ako isté a nespochybniteľné, to však bolo len prípravne opatrenie, nebol to cieľ jeho filozofie ako som už povedal, bolo to len prípravne opatrenie na potvrdenie základov poznania. Tento skepticizmus, teda toto Descartesove pochybovanie, tá jeho metodická skepsa, nebol nekompromisný, keďže predpokladal, že sa napokon nájde nejaká nespochybniteľna pravda-racionálna intuícia, že sa musí nájsť nejaké východisko z pochybovania a že poznanie bude zaručené práve vo vzťahu k nej. Cieľom pre Descartesa nebolo dokázať, že v skutočnosti poznáme tú alebo onú jednotlivú vec ale skôr ukázať, že môžeme mať, ba naozaj máme určité všeobecné druhy poznania napríklad poznanie nezávislého sveta, poznanie existencie sveta mimo môjho vedomia. Descartesov zámer bolo dokázať, že všeobecná platnosť matematiky a toho, čo nám zmysly potvrdzujú sa dá ubrániť proti skeptickým argumentom, či to alebo ono jednotlivé tvrdenie poznania je skutočne pravdivé, to sa už musí nechať patričnému odvetviu na posúdenie, najskôr, ale musí byť podľa Descartesa zaručená možnosť týchto samotných odvetvií, možnosť matematiky a prírodných vied. Možnosť týchto vied možno zaručiť len vtedy, ak samozrejme existuje svet mimo môjho vedomia, nezávisle od môjho vedomia, čiže táto jeho metóda je racionálna vo všeobecnom zmysle, jestvuje základné presvedčenie, že iba rozum môže dokázať základy poznania, ba dokonca že aj zmysly vyžadujú záruku, ktorú môže zabezpečiť iba rozum. Ja zachvíľku vysvetlím v akom zmysle podľa Descartesa rozum zabezpečuje poznanie, ktoré

získavame vďaka zmyslovému vnímaniu. Descartes ako matematik obdivoval výsledky matematiky vo všeobecnosti a geometrie zvlášť a pokúsil sa túto geometrickú metódu poznania využiť aj vo filozofii, resp. dospieť k istému poznaniu, mimo akúkoľvek pochybnosť geometrickou metódou. Podľa Descartesa, keby bolo možné zistiť určité nespochybniteľné pravdy, ktoré by sa dali použiť ako axiomy deduktívneho systému, čiže ako východiskové tvrdenia ďalšieho dokazovania, bolo by možné vyvodiť z nich iné pravdy, podobne ako v geometrii; ďalším filozofom, ktorý výslovne ešte intenzívnejšie využíval geometrickú metódu bol Benediktus Baruch Spinoza, ktorý svoju hlavnú prácu pod názvom Etika napísal práve touto geometrickou metódou, ale to len na okraj. Chcem sa vrátiť k Descartesovi a ukázať konkrétne ako využil geometrickú metódu, resp. ako vďaka nej najskôr dospel k tvrdeniu a následne k tvrdeniam, mohli by sme povedať axiómam, od ktorých sa potom odvíja alebo môže odvíjať ďalšie poznanie. Opakujem ešte raz, čo je teda podstatné v tejto veci, v tomto boji proti skepticizmu je podstatné to, že racionalisti ako aj empirici boli zameraní na také poznanie alebo na nájdenie takého poznania, ktoré malo byť isté, preto lebo teda je mimo akúkoľvek pochybnosť alebo teda je nutné alebo teda je nespochybniteľné. Čiže to bola doležitá otázka, či existuje vôbec takéto poznanie mimo akúkoľvek pochybnosť, ak existuje tak to potom nemôže byť len psychologický fakt, že o tomto poznaní nemôžeme pochybovať. Musí byť toto poznanie nespochybniteľné v užšom slova zmysle, to znamená, že musí prevyšovať možnosť pochybovania vôbec a to je možné iba vtedy, keď je nevyhnutne pravdivé. Avšak, treba si ďalej uvedomiť, že nie všetko, čo je istotne pravdivé je zároveň nutné. Je napríklad istotne pravdivé, že papier, na ktorý píšete je biely, ale nie je to vôbec druh poznania, ktorý by bol nutný, teda na druhej strane vôbec to nie je nutné, aby tomu tak bolo, pretože môžeme písať aj na papier inej farby. Čiže toto poznanie, ktoré je istotne pravdivé, avšak nie je nutné, nemôže byť potom základom poznania, nemôže byť tým druhom pravdy, ktorá by mohla byť základom poznania. Je potrebné si všimnúť, že tieto tradičné odpovede na problém skepticizmu predpokladali, že fakt, že niečo môže byť nepravdivé otvára možnosť skepticizmu a preto potom či už racionalisti alebo empirici sa sústredili na hľadanie právd, o ktorých nie je možné pochybovať.

Vrátim sa ale k Descartesovým meditáciám o prvej filozofii, k tomu myšlienkovitému postupu, ktorý ho dovedol k istej ale zároveň nevyhnutnej pravdy, čiže Descartes prechádzajúc pochybovaním napokon dospel k základom poznania, najskôr ale v prvej úvahe alebo v prvej meditácii pochybuje nielen o tých zmyslových vnemoch, ktoré sú spojené s možnosťou klamu, ale aj o schopnosti zmyslov ako takej, teda o tom, či zmyslové poznanie má vôbec nejaký vzťah k skutočnosti. Je totiž možné, tvrdí Descartes, že je tu akýsi zlomyselny démon, ktorý nás neustále klame a ktorý nam predstiera existenciu reálneho sveta, podobne ako sa nám to stáva vo sne. V druhej meditácii však Descartes nachádza ten archimedovský pevný bod, o ktorom nemožno pochybovať, aj keď totiž pochybujem, i keby ma klamársky boh podvádza, isté je, že som to ja, ktorý pochybujem a som podvadaný, to znamená, že veta "Ja som, ja existujem", kedykoľvek ju vyslovím alebo myslou chápem, je nevyhnutne pravdivá, nie je len istá, ale aj zároveň nevyhnutne pravdivá. Čiže Descartes to potom vyjadruje nasledovne: "Ego cogito, ergo ego sum" - "Myslím, teda som". Existencia môjho ja je nutnou a nepochybnou pravdou, na ktorej spočívajú ďalšie dôkazy, je to intuitívna bezprostredne istá/poznaná pravda, ktorá je východiskom pochybovania, je základom poznania.

Keď už teda Descartes dokázal jestvovanie seba ako veci myslacej-res cogitans, lebo on sa potom ďalej pýta, ale to nás veľmi ani nezaujímá, že čo je to to 'Ego', ktoré existuje. Je to vec mysliača-res cogitans, pretože myslenie-cogitare je atribút tohto ega, v podstate pod to myslenie zaraďuje aj pochybovanie, vnímanie, čítanie a všetky ostatné aktivity tohto ega. Čiže ďalej potom toto 'Ego' určuje ako vlastne res cogitans-vec mysliača, no a potom teda keď dokázal jestvovanie seba ako veci mysliacej, tak potom následne poukazuje na fakt, že medzi našimi ideami je idea boha a tiež idea vonkajšieho sveta pozostávajúceho z

rozpriestranených čiže nemysliacich vecí. Následne potom Descartes dokazuje, že tieto idey, teda idea Boha a idea vonkajších vecí sú pravdivé v tom zmysle, že zodpovedajú niečomu čo je skutočné, nielen v našom vedomí ako idee, najskôr teda o tom pochyboval, ale už keď našiel to prvotné východisko z pochybovania- vlastné ego, tak potom následne objavil, že vo vlastnom vedomí máme idee a tieto idee musia byť pravdivé. najskôr pokiaľ ide o ideu boha, tak Descartes argumentuje zhruba nasledovne: tvrdí, že keď mám v sebe ideu boha, tak to musí mať nejakú príčinu a jediná možná príčina idey nekonečnej bytosti alebo idey nekonečného boha vo mne ako v konečnom stvorení je skutočná existencia takejto nekonečnej bytosti. Čiže práve preto, že ide o ideu nekonečnej bytosti, táto idea nemôže byť len myslená, teda boh musí existovať. Inak by to už nebola idea nekonečnej bytosti, ale idea, ktorú si človek sám vytvoril. Ak je to teda idea nekonečnej bytosti, tak boh existuje. To je do istej miery Anzelmov modifikovaný dôkaz božej existencie. Čiže môžeme si pomôcť aj takou analógiou, že podobne ako keď človek navrhuje nejaký komplikovaný stroj, tak sám musí tento stroj prevysovať. Čiže z tohto potom plynie, že boh je jediná možná príčina, teda idey boha v našom vedomí, lebo on sám nám dal ideu seba do nášho vedomia, sám je príčinou tejto idey v našom vedomí. My sami od seba by sme k takejto idey nemohli dospieť. Pretože sme konečné bytosti a tu ide o ideu nekonečnej bytosti. Boh nie je len príčinou idey seba samého v našom vedomí, ale je aj príčinou mojej vlastnej existencie, keďže som kontingentný-náhodný, som tu, ale mohol by som aj nebyť, musí mať moja existencia nejaké odôvodnenie, čiže Boh ma v minulosti nielen stvoril, ale v každom okamihu ma udržiava v jestvovaní alebo v bytí. Čiže Descartes napokon tvrdí, že nakoľko boh nie je klamárom, pretože najskôr ho prirovnával k tomu zlomyselnému démonovi, ale napokon vlastne zistil, že boh nie je klamárom a teda v tom prípade tak potom aj idey vonkajších predmetov musia byť pravdivé, teda musí im v skutočnosti niečo zodpovedať. To je deduktívny postup. Východiskom je to, že existujem a potom ešte spätne dôvodom môjho bytia je boh a potom ďalšie tvrdenia aj existencia sveta mimo môjho vedomia je napokon v konečnom dôsledku zaručená. Čiže tieto idey vonkajších vecí sa musia zhodovať s niečím čo jestvuje, vobec nepravda a omyl sú potom pre Descartesa len výtvarmi vôle, nie intelektu. Celkovo môžeme povedať, že je zrejmé, že dôsledný racionalista by mal v konečnom dôsledku podporovať názor, že všetky pravdy sú nutné

G. W. Leibniz-ďalší predstaviteľ novovekého racionalizmu práve dospel výslovne k tomuto záveru, podľa Leibniza všetky pravdivé výroky sú nutne pravdivé, ak sú teda pravdivé, sú nutne pravdivé. V každej pravdivej výpovedi totiž predikát alebo z hľadiska syntaxe prísudok je obsiahnutý v subjekte-podmete, napríklad taká výpoveď 'človek je rozumný živočích', čiže už v rozsahu toho pojmu 'človek' je implicitne zahrnuté rozumný živočích, čiže práve preto je to nevyhnutne pravdivé. Čiže hlavný bod Leibnizovej filozofie je racionalistický v najvyššej miere. To, čo je pravdivé o pravej substancii musí sa dať vyvodiť z povahy tejto substancie. Zatiaľčo sa Leibniz snažil rozlišovať pravdy rozumu, čiže logické pravdy, na druhej strane pravdy faktu, došiel napokon k záveru, že aj pravdivé fakty sú rovnako nutné ako logické pravdy. Je totiž predsa zrejmé že z hľadiska božej mysle sú všetky pravdivé výroky nutne pravdivé a boli by také aj pre nás, ibaže narozdiel od Boha, my nemôžeme isto vedieť, ktoré súdy, ktoré vypovedajú o nejakej faktickej skutočnosti sú pravdivé. Boh, ktorý to vie, tak pre neho, ak je niečo pravdou, tak je to nevyhnutnou pravdou. My môžeme isto tvrdiť len to že keď je nejaký výrok skutočne pravdivý, tak je nutne pravdivý. Avšak na zistenie, či je skutočne pravdivý, musíme sa odvolať na princíp dostatočného dôvodu čiže de facto musíme sa uspokojiť s pravdepodobnosťou a hľadať teda dôvody na tvrdenie jednej alebo druhej veci. Božia myseľ ktorá vie čo je pravdivé, môže dať odpoveď skeptikovi, lebo vie čo je pravdivé, avšak my si nikdy nemôžeme byť absolútne istí, čo je pravdivé, ale to sa vzťahuje len na faktové súdy, v prípade tých logických rozumových právd, teda matematických právd, tam máme istotu, ale v prípade faktových súdov nemáme, čiže nikdy si nemôžeme byť v tomto prípade absolútne istí, čo je pravdivé, môžeme si byť ale istí len v takej miere, v akej máme dôvody na svoje mienky.

Čiže to bola odpoveď racionalizmu na výzvu skepticizmu.

Ďalej Odpoveď empirizmu – empirici tiež hľadali určité pravdy, o ktorých nie je možné pochybovať, ale tieto pravdy našli v iných tvrdeniach ako racionalisti. Klasik empirizmu **John Locke** vo svojej práci 'Eseje o ľudskom poznaní' vyhlasuje, že jeho cieľom je skúmať pôvod, istotu a rozsah ľudského poznania. V poslednej knihe tejto svojej eseje sa snaží opodstatniť nároky na poznanie vo všeobecnosti spôsobom, ktorý v istom zmysle pripomína Descartesa, tvrdí, že máme intuitívne poznanie vlastnej existencie a tiež máme dôkazové alebo demonštratívne poznanie Boha, avšak už narozdiel od Descartesa nepoužíva toto poznanie teda poznanie Boha na potvrdenie tretieho druhu poznania a mám teraz na mysli teda zmyslového poznania jednotlivých partikulárnych existencií. Čiže u Descartesa existencia Boha zaručuje to, že svet mimo nášho vedomia existuje, pretože Boh nás neklame, ak máme idey vecí. U Locka už ale Boh aj keď existuje, nezaručuje aspoň teda nie priamo v tom Lockovom myšlienkovom postupe existenciu sveta mimo vedomia. Čiže už ten spôsob dokazovania toho zmyslového poznania jednotlivých partikulárnych existencií je u Locka iný ako u Descartesa, no čiže ak prostredníctvom idey respektíve existencie Boha Lock nedokazuje existenciu sveta mimo môjho vedomia, treba sa spýtať ako ju dokazuje alebo teda ako ju odôvodňuje, no a toto poznanie sveta mimo môjho vedomia podľa Locka spočíva koniec-koncov na tom, čo volá jednoduché idey vecí. Totiž tieto jednoduché idey vecí, ktoré máme vo vedomí sú zapríčinené samotnými vecami a práve preto nemôžu byť mylné, to je dôkaz ktorý nás vedie k istote poznania v empirizme, máme jednoduché idey vecí, napríklad idea tvaru alebo veľkosti nejakého predmetu, ak sa mi predmet javí v určitom tvare, tak vlastne táto idea, lebo je zapríčinená vlastnou vecou, nemôže byť mylná. Tieto jednoduché idey vecí sú zapríčinené samotnými vecami a preto nemôžu byť mylné a zložené idey podľa Locka nemusia zodpovedať ničomu, keďže je to ľudský rozum, čo zlučuje jednoduché idey do zložitých a takto sa môže do nich dostať omyl. Hlavná časť Lockovej 'Eseje o ľudskom rozume' má však na programe iný problém, Locke sa totiž predovšetkým pokúša dokázať, že všetky naše idey, ktorými vyjadrujeme poznanie v konečnom dôsledku pochádzajú zo skúsenosti, buď teda priamo zo zmyslového vnímania alebo z reflexie rozumu, to nás nebude bližšie zaujímať, pretože nám ide z hľadiska toho problému odpovede na skepticizmus hlavne o to, že tá možnosť istoty poznania je zabezpečená tými jednoduchými ideami, pretože tie sú zapríčinené samotnými vecami. Čiže aj empirizmus dáva určitú odpoveď na výzvu skepticizmu, ďalší predstaviteľ empirizmu **George Barkeley**. Napríklad tvrdil, že jeho názory boli obranou proti skepticizmu a dali istotu poznaniu, čiastočne preto, že keď všetky naše idey sú odvodené zo skúsenosti, nie je možné špekulovať o tom, čo je za skúsenosťou, teda nemohli by sme pochopiť takú vec. Čiže pre náš problém je dôležitý ten názor, že vnem je nepochybniteľný, je bez možnosti omylu, pretože omyl nemá miesto v tom čo je dané. Omyl potom zapríčinuje buď predstavivosť alebo slabosť ľudského rozumu, keďže ale určité pravdy sú dané v skúsenosti, teda pravdy o tom ako sa nám veci javia, nemôžu byť mylné. Čo sa týka poznania právd, empirizmus sa môže jednoducho považovať za názor, že poznanie sa v konečnom dôsledku zakladá na skúsenosti. Je však potrebné upozorniť na to, že sú pravdy, ktoré nie je možné poznať na základe skúsenosti alebo nie priamou cestou, existujú pravdy a to matematické a logické, ktoré sa teda nepoznávajú na základe skúsenosti alebo nie aspoň priamou cestou. V podstate len málo empirikov doslova bralo to tvrdenie, že všetky pravdy sa zakladajú na skúsenosti, aj keď boli aj takí, ktorí všetky pravdy vyvodzovali zo skúsenosti, napríklad **John Stuart Mill**, podľa ktorého teda aj matematické a logické pravdy sa zakladajú na skúsenosti, sú to podľa neho zovšeobecnené údaje skúsenosti. My kriticky môžeme povedať, že aspoň teda ten moderný empirizmus a poviem zachvilku, kto patrí do toho súčasného moderného empirizmu, moderný empirizmus je tézou, že všetky výroky alebo propozície okrem teda matematických a logických sú overiteľné skúsenosťou. Empirizmus teda vo svojom najstriktnejšom chápaní je téza, že nepochybne výroky, ktoré majú byť základmi obrany poznania voči skeptikom pochádzajú zo skúsenosti. Iné pravdy sú potom

rozličným spôsobom z nich odvodené. Otázka, ktorej sa chcem ďalej venovať a ktorá je dôležitá už pre ten moderný empirizmus, nie klasický empirizmus znie, či jestvujú nejaké výroky, ktoré sú priamymi vyjadreniami skúsenosti a ktoré sú teda zároveň nepochybne pravdivé. To, že jestvujú je zrejme odpoveď moderného empirizmu. Avšak otázka ako ich určiť, teda tieto výroky je už predmetom ďalšej debaty, teda výroky ktoré sú priamymi vyjadreniami skúsenosti a ktoré sú nepochybne pravdivé. Čiže moderní empirici, keď odpovedali na otázku, že takéto výroky existujú, tak potom hneď museli aj odpovedať na otázku, že ako ich určiť. Moderní empirici, konkrétne **Otto Neurath** a **Rudolf Carnap** zároveň teda predstavitelia logického pozitivizmu, čiže tretej fázy vo vývine pozitivizmu tieto základne výroky, ktoré teda ako som povedal sú priamymi vyjadreniami skúsenosti, nazývajú protokorálne výroky, ktoré teda bezprostredne vypovedajú o tom, ako sa teda veci majú. Táto otázka, čo sa teda má považovať za protokorálny výrok prešla mnohými premenami a to predovšetkým v spisoch **Alfreda Ayera**, ktorý začína teda celkovo svoju úvahu názorom, že nič nemôže byť ani len pravdepodobné, pokiaľ nejestvuje niečo isté. Ayer ďalej potom dospieva k tvrdeniu, že sa pochybovanie neda úplne vylúčiť ale napokon príde chvíľa keď sa stáva neurotickým, pretože je bez konca, v tomto momente samozrejme stráca akúkoľvek teoretickú dôležitosť. No potom, čo Ayer prerokoval, tieto predbežné úvahy alebo otázky, poukazuje na názor, že tvrdenie ktoré sa vzťahuje iba na obsah prítomnej skúsenosti je také, že je nemožné, aby sme sa v ňom mýlili. Ďalej si Ayer kladie otázku 'Čo je to opis danej veci?' a odpovedá na otázku nasledovne: "Opisujem niečo, nie vzťahuje to k niečomu inému (a myslí sa tým k inému výrazu alebo slovu), ale označiac, že určité slovo sa na to aplikuje a to podľa pravidla zmyslu jazyka. Pravidlá zmyslu jazyka sú podľa Ayera tie pravidlá, podľa ktorých sa prisudzujú označenia jazyka teda výrazy skutočným daným stavom, čiže tieto pravidlá sa určujú ostenzívne čiže ukázaním, teda aby sme poznali ako sa jazyk vzťahuje na svet, musia jestvovať nejaké výrazy, ktorých aplikáciu sa naučíme nie pomocou definície teda pomocou iných výrazov ale jednoduchou koreláciou medzi nimi a ich aplikáciami. Hneď to vysvetlím aj na príklade, lebo vec je vcelku jednoduchá. Nemusím hľadať definíciu, genus proxima, teda najbližší nadradený pojem, ale len ostenzívne ukážem "Toto je fixka", je to pravidlo zmyslu jazyka, ktorým pridám tomuto výrazu fixka zmysel, s tým, že ukážem na túto fixku, ide o tzv. ostenzívnu definíciu. Zapište si to takto: poznanie teda týchto pravidiel na použitie vhodných vyjadrení je ostenzívne, teda poukážem na danú vec, slovo alebo výraz získava význam ostenzívne, teda poukázaním. Poznanie týchto pravidiel na použitie vhodných vyjadrení je ostenzívne a to preto že stačí, aby niekto ukázal vec spolu s vyslovením výrazu, ostenzívne, nie pomocou definície, nie že poviem, že fixka je nejaký prostriedok na písanie, teda pomocou iných slov, ale ostenzívne. To tvrdí Ayer. Samozrejme táto ostenzívna definícia alebo význam získaný ostenzívne neplatí ani podľa Ayera pre všetky výrazy, na pochopenie väčšiny slov budem musieť chápať iné veci, aby som vedel, čo sa naznačuje užitím tohto slova, napríklad keď poviem výraz stolička, význam tohto slova mi môže byť jasný len vtedy, keď viem čo je to nábytok. To je už výraz, ktorého význam nemôžem pochopiť ostenzívne. Ale napríklad pojem zelený môžem pochopiť podľa Ayera ostenzívne, teda mám nejakú paletu farieb, kde je zelená farba a ukážem na tú farbu. Avšak vec sa nemá celkom tak ako si to myslí Ayer, pretože ako na to upozorňuje **Ludwig Wittgenstein** vo svojej druhej významnej práci 'Filozofické skúmania', v podstate nepriamo v týchto svojich filozofických skúmaniach ukázal, že idea ostenzívnej definície a vôbec teda Ayerovo chápanie pravidla významu je chybné. Teda prečo? Wittgenstein v týchto filozofických skúmaniach vyvracia názor, že význam slova sa zakladá na jeho vzťahu ku skutočnosti, teda vlastne vyvracia názor, ktorý predtým v logicko-filozofickom traktáte sám zastával, čiže nemôžem si jednoducho iluzórne myslieť, že keď poviem "Toto je fixka", takže teda význam toho slova fixka sa zakladá na vzťahu k tejto skutočnosti, ktorou je teda táto vec, potom samozrejme ostenzívna definícia a Ayerovo pravidlo zmyslu jazyka sú teda chybné. Bližšie to hneď vysvetlím. Chcem najskôr povedať, že Wittgenstein v tých filozofických skúmaniach používa pojem jazykovej hry 'language game', práve totiž pojem

jazykovej hry a teda tak ako Wittgenstein rozumie jazykovej hre nás vedie k uvedomeniu si skutočnosti, v akej veľkej miere naše jednotlivé výrazy, teda napríklad zelený predpokladajú širšiu súvislosť na pochopenie toho, o čo ide a zvlášť ako to, o čo ide sa vzťahuje na formy ľudského života na spôsob ľudského jednania, čiže výrazy, ktoré používame sú súčasťou našej činnosti, jazyk je vlastne náš svet, v ktorom žijeme. Čiže keď sa teraz vrátim k tomu príkladu výrazu zelený, Ayer tvrdí, že význam tohto pojmu môže byť napríklad malému dieťaťu, ktoré ešte nevie, čo je to zelená farba, tak môže pochopiť význam tohto pojmu, keď mu ukážeme na nejakú vec, ktorá je zelená, avšak keď teraz zvážime ten pojem jazykovej hry u Wittgensteina, tak je zrejmé, že nemôžeme pochopiť výraz zelený, teda napríklad tým že niekto poukáže na zelenú plochu, vysloviac súčasne slovo zelený, ak teda nepochopíme oveľa viac, nestačí len ukázať prstom na tú zelenú plochu a povedať zelený, sotva by to malé dieťa pochopilo, o čo vlastne ide. Totiž mohlo by si myslieť, že máme na mysli tvár alebo vôňu tej veci, čiže vôbec by nevedelo, čo máme na mysli. To pravidlo zmyslu jazyka je veľmi nedostatočné, je po prvé potrebné vedieť to, že tá osoba nám chce niečo vysvetliť, že nepoužíva jazyk povedzme na nejaký iný účel a tiež je teda potrebné vedieť, že má na mysli farbu a nie niečo iné, nejakú inú vlastnosť veci. Čiže z toho všetkého potom vyplýva, že pojem pravidla významu v Ayerovom chápaní je príliš jednoduchý a že žiaden výraz nezískava význam takýmto spôsobom. Ayerov zámer bol teda zaručiť pravdivosť základných výrokov, z ktorých by sa dala vyvodiť nutnosť. To len sa vraciam teraz k tomu jeho záveru a chcem poukázať na to, že tento zámer nemohol byť úspešný a to pre tie isté dôvody, pre ktoré aj tá odpoveď racionalizmu na výzvu skepticizmu nemohla byť úspešná. Empirici a racionalisti sa totiž chytili do pasce skeptika, začali hrať jeho hru tým, že prijali jeho výzvu nájsť tvrdenie, ktoré bude pravdivé v tom zmysle, že nebude možné o ňom pochybovať. To bola výzva skeptika, že niečo môže byť možné len vtedy ak o tom nie je možné pochybovať. Ďalej poukážem na to, že táto výzva je zavádzajúca a teda empirici a racionalisti v novoveku, už teda Descartes potom Locke povedzme ako empirik prijali túto jeho výzvu, tak jednoducho začali hrať jeho hru a preto nemohli byť úspešní. Dalej je tu ešte odpoveď na výzvu skepticizmu a to Odpoveď prostého rozumu a môžeme povedať obyčajného jazyka 'common sense'.

Hlavní predstavitelia tejto pozície **Thomas Reed** a **George Edward Moore**. Reed bol súčasníkom Huma teda žil v 18.storočí. Moore je už predstaviteľom teda tejto pozície prostého rozumu v 20.storočí, čiže aj títo páni sa pokúsili vytvoriť teóriu poznania a to na základe odvolania sa na prostý prirodzený rozum 'common sense'. Títo filozofi reagovali na to, čo pokladali za absurdný odklon, od toho, čo nam prostý rozum poskytuje. Reed reagoval hlavne proti Humovi a Moore zas reagoval proti idealistom. Preukázateľná odlišnosť týchto dvoch pánov spočíva v tom, že Reed je otvorene znepokojený Humovým skepticizmom, zatiaľčo Moore priznáva, že ho otázka skepticizmu až tak veľmi nezaujímá alebo až tak veľmi neznepokojuje. Moore skôr zaujímala analýza zmyslu toho, čo tvrdíme napríklad výrokom, že vnímame materiálne predmety existujúce nezávisle na nás, teda aký to má zmysel, aký to má význam, keď tvrdíme, že napríklad táto stolička je v tejto učebni. Aký význam, aký zmysel majú tvrdenia o veciach teda mimo nášho vedomia a vôbec o svete ako takom. Moore vyvracia idealizmus a zastáva pozíciu realizmu. Mám teraz na mysli subjektívny idealizmus, podľa ktorého teda ako napríklad Schopenhauerov idealizmus, podľa ktorého svet je moja predstava, toto vyvracia Moore. A teda kladie si tu otázku, aký zmysel má hovoriť o poznaní materiálneho sveta. Mooreov dôkaz vonkajšieho sveta bol vcelku jednoduchý, mohli by sme povedať málo filozofický alebo taký triviálny. Moore totiž tvrdí, že stačí keď zdvihneme ruku a budeme mať istotu o existencii toho, o čom sme už aj predtým vedeli, že to určite nepochybne existuje, teda tá moja ruka. To je odpoveď prostého rozumu na výhrady skepticizmu. Samozrejme z filozofického hľadiska je takáto argumentácia dosť naivná a na naivitu tejto argumentácie upozorňuje znova Wittgenstein vo svojej 'Modrej knihe', to je teda názov jeho práce.